

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

The Model for Developing Desirable Characteristics of Students Using the Principles of Trisikkha in the Basic School Under the Office of the Primary Educational Service Area

นิพนธ์ หลักทรัพย์¹

พงษ์ธร สิงห์พันธ์²

อศุภฤทธิ์ อุทัยรัตน์³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างจำนวน 410 คน คัดเลือกโดยวิธีวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 35 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และการศึกษาภาคสนามในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานดีเด่นจำนวน 3 โรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย 4 กิจกรรม 2) การพัฒนาขั้นศีล ประกอบด้วยกิจกรรมประจำวัน 17 กิจกรรม กิจกรรมประจำสัปดาห์ 4 กิจกรรม และกิจกรรมเสริม 4 กิจกรรม 3) การพัฒนาขั้นสมาธิ ประกอบด้วยกิจกรรมประจำวัน 5 กิจกรรม กิจกรรมประจำสัปดาห์ 2 กิจกรรม และกิจกรรมเสริม 1 กิจกรรม และ 4) การพัฒนาขั้นปัญญา ประกอบด้วยกิจกรรมประจำวัน 4 กิจกรรม กิจกรรมประจำสัปดาห์ 1 กิจกรรม และกิจกรรมเสริม 2 กิจกรรม

คำสำคัญ : รูปแบบ, คุณลักษณะอันพึงประสงค์, หลักไตรสิกขา

Abstract

The research aimed to develop the model for developing the desirable characteristics of the students by using the Principles of Trisikkha in the basic school under the Office of Primary Educational Service Area. There are 410 samples chosen by the mean of multistage random sampling and 35 experts. The tools used in research are questionnaire, interview and a case study in 3 schools. The statistics used for data analysis are percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The research findings were as follows:

The results of the construct of a model, it was found that the model was composed of four main components: 1) the preparation stage consisted of 4 activities. 2) the moral

¹ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

stage development consisted of 17 daily activities, 4 weekly activities, 4 additional activities. 3) the meditation stage development consisted of 5 daily activities, 2 weekly activities, and 1 additional activity. And 4) The wisdom stage development consisted of 4 daily activities, 1 weekly activity and 2 additional activities.

Keywords : The model, the desirable characteristics, the principles of Trisikkha

บทนำ

คุณธรรมจริยธรรมถือว่ามีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ เพราะคุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการควบคุมการกระทำของบุคคลเนื่องจากการกระทำของบุคคลทุกอย่างล้วนมีผลสืบเนื่องมาจากการคิด จิตใจที่ถูกหล่อหลอมด้วยคุณธรรมจริยธรรมย่อมส่งผลต่อการกระทำในทางที่ดี ดังนั้น ทุกภาคส่วนของสังคมล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม จากกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแด่ นายกรัฐมนตรีผู้นำรัฐบาลในขณะนั้น ความตอนหนึ่งว่า “...การปฏิรูปการศึกษา ไม่ใช่จะลอกเลียนแบบต่างประเทศมาทั้งหมด ให้น้องคณาจารย์ทางด้านศาสนาพุทธและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยเข้ามาประสมประสานด้วย...” (สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2545 : 208-209) หรือแม้กระทั่งวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย สอดแทรกการพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น และจิตใจที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย (ราชกิจจานุเบกษา 2554 : 10-14)

หน่วยงานทางการศึกษาในฐานะรับผิดชอบจัดการศึกษาของประเทศอย่างกระทรวงศึกษาธิการเองก็ได้ตระหนักความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ได้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังที่ระบุไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2553 ความว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการความรู้ด้านต่างๆ ให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2545 : 13-15) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหน่วยงานทางการศึกษาได้ดำเนินการจัดการศึกษาโดยเน้นความรู้คู่คุณธรรมมาโดยตลอด

จากการดำเนินนโยบายการจัดการศึกษาโดยเน้นความรู้คู่คุณธรรมที่ผ่านมา ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมในสังคมนับวันจะเพิ่มปริมาณมากยิ่งขึ้น สังคมเผชิญกับวิกฤตปัญหาทางจริยธรรมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เช่น ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการข่มขืน เป็นต้น (ทิตินา แคมมณี 2550 : 1-2) แม้กระทั่งในสถานศึกษาเองก็มีปัญหาเช่นกัน สถานศึกษาทั้งโรงเรียนในเมืองและนอกเมืองก็ประสบปัญหาเช่นกัน คือ การติดเกม เพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การสูบบุหรี่ เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2550 : 251) ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่ไม่เป็นรูปธรรมชัดเจนทำให้การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติยังมีปัญหา และมีงานวิจัยระบุว่ากลุ่มเสี่ยงที่ควรดำเนินการแก้ไขกลุ่มเสี่ยงที่ควรเร่งรัดพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ กลุ่มนักเรียน/นิสิต/นักศึกษา ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะต้องมาเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศในอนาคตต่อไป (นลักษ์ณ์ วิรัชชัย และ รุ่งนภา ตั้งจิตรเจริญกุล 2551 : 114) ดังนั้น หน่วยงานทางการศึกษาจึงควรตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวพร้อมทั้งควรดำเนินการหาทางแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง

จากงานวิจัยและแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษา ได้ตระหนักถึงปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรมดังกล่าว จึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา การวิจัยครั้งนี้มุ่งหวังเพื่อเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม และเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจทำการศึกษาเพิ่มเติมในระดับการศึกษาขั้นอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
4. เพื่อประเมินรูปแบบและนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการหรืองานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในเขตตรวจราชการที่ 13 ได้แก่ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดยโสธร ในปีการศึกษา 2555

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
2. ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างรูปแบบฯ
3. สภาพการดำเนินการตามรูปแบบฯ และสภาพคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน
4. ข้อเสนอแนะและข้อสังเกตในการใช้รูปแบบฯ และความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ยึดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. กรอบแนวคิดด้านกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ผู้วิจัยได้ศึกษาและสรุปกรอบของกระบวนการไตรสิกขา จากกรอบแนวคิดและหลักการของนักการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และสรุปสาระสำคัญที่นำมาใช้ คือ กระบวนการไตรสิกขา 4 ขั้น คือ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การพัฒนาขั้นศีล 3) การพัฒนาขั้นสมาธิ และ 4) การพัฒนาขั้นปัญญา
2. กรอบแนวคิดด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ผู้วิจัยได้ยึดเอาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดไว้ 8 ประการ คือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการหรืองานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในเขตตรวจราชการที่ 13 ปีการศึกษา 2555

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบ ในเขตตรวจราชการที่ 13 ในปีการศึกษา 2555 จำนวน 410 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling)
2. ผู้ทรงคุณวุฒิ ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จำนวน 5 คน/รูป

3. ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน และครูผู้รับผิดชอบ จำนวน 3 คน ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกรณีศึกษาสถานศึกษาดีเด่นด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
4. ผู้เชี่ยวชาญ ในการตรวจสอบรูปแบบและคู่มือ จำนวน 13 คน
5. สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการทดลองใช้รูปแบบ จำนวน 1 โรงเรียน
6. ผู้ทรงคุณวุฒิ ในการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ จำนวน 17 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. แบบวิเคราะห์เอกสาร
2. แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
3. แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบ
4. แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก
5. แบบประเมินร่างรูปแบบ
6. แบบสอบถามความเหมาะสมของคู่มือ
7. แบบประเมินผลการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา
8. แบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนทั้ง 8 ด้าน
9. แบบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. ร้อยละ (Percentage)
2. ค่าเฉลี่ย (Mean)
3. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
4. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

วิธีดำเนินการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ แบ่งขั้นตอนการดำเนินการออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ประกอบด้วย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบ จำนวน 410 คน
2. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา
3. กรณีศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานดีเด่นด้านการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยใช้หลักไตรสิกขา จำนวน 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านยางน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนบ้านดงเจริญ อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดยะลา และโรงเรียนบ้านหนองสามสีหนองดินดำ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 13 คน

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสภาพจริง จำนวน 1 โรงเรียน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินรูปแบบและนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ใช้วิธีการจัดประชุมสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 17 คน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลของการวิจัยแต่ละขั้นตอนตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันในการดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านใฝ่เรียนรู้ และมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ส่วนความต้องการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านซื่อสัตย์สุจริต

2. ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า รูปแบบประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย 4 กิจกรรม 2) การพัฒนาขั้นศีล ประกอบด้วยกิจกรรมประจำวัน 17 กิจกรรม กิจกรรมประจำสัปดาห์ 4 กิจกรรม และกิจกรรมเสริม 4 กิจกรรม 3) การพัฒนาขั้นสมาธิ ประกอบด้วยกิจกรรมประจำวัน 5 กิจกรรม กิจกรรมประจำสัปดาห์ 2 กิจกรรม และกิจกรรมเสริม 1 กิจกรรม และ 4) การพัฒนาขั้นปัญญา ประกอบด้วยกิจกรรมประจำวัน 4 กิจกรรม กิจกรรมประจำสัปดาห์ 1 กิจกรรม และกิจกรรมเสริม 2 กิจกรรม

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในสภาพจริง พบว่า หลังการทดลองใช้รูปแบบ มีการเปลี่ยนแปลงทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการเตรียมความพร้อม ด้านการพัฒนาขั้นศีล ด้านการพัฒนาขั้นสมาธิ และด้านการพัฒนาขั้นปัญญา และเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงหลังทดลองใช้เพิ่มขึ้นจากก่อนทดลองใช้ทุกด้าน

4. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยนำผลการวิจัยที่มีประเด็นสำคัญนำมาอภิปราย ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันในการดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านใฝ่เรียนรู้ และมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการโรงเรียนได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่ และเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนมีการดำเนินการพัฒนาอย่างทั่วถึง ตามโอกาสและความเหมาะสมอย่างเป็นประจำ ซึ่งสภาพปัจจุบันดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิรพัฒน์ รุ่งเรือง (2553 : 115) ที่ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดเทศบาล กลุ่มการศึกษาท้องถิ่นที่ 1 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่เรียนรู้ มีจิตสาธารณะ รักความเป็นไทย มุ่งมั่นในการทำงาน และอยู่อย่างพอเพียง ตามลำดับ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วันเพ็ญ เนตรประไพ (2553 : 119) ที่ได้ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมารีย์อุปถัมภ์ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งในส่วนของสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้

ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มุ่งมั่นในการทำงาน รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีจิตสาธารณะ อยู่อย่างพอเพียง รักความเป็นไทย และใฝ่เรียนรู้ ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอำนาจ อดุลกโม (น้อยนิล) (2554 : 82-83) ที่ได้ศึกษาการศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านรักความเป็นไทย รองลงมา ได้แก่ ด้านมีจิตสาธารณะ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านมีวินัย และ ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านใฝ่เรียนรู้

ส่วนความต้องการ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ทั้งนี้ เนื่องจาก คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ทั้ง 8 ด้าน ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะดังกล่าวกับนักเรียน พร้อมทั้งกำหนดให้การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินที่ทุกโรงเรียนต้อง ดำเนินการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำลี สีลาโคตร (2553 : 112) ที่ได้ทำการศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านสะอาดเจริญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 พบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านมีวินัย ด้านอยู่อย่างพอเพียง และด้านมีจิตสาธารณะ มีปัญหามากที่สุด และควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วันเพ็ญ เนตรประไพ (2553 : 119-120) ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการประเมิน ความต้องการและจำเป็นในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมารีย์อุปถัมภ์ พบว่า ด้านที่มีความต้องการมากที่สุด คือ ด้านใฝ่เรียนรู้ รองลงมา คือ ด้านอยู่อย่างพอเพียง และด้านรักความเป็นไทย ตามลำดับ

2. ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ และ กิจกรรม 44 กิจกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 การเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย 1) การสร้างความตระหนัก 2) การจัดเตรียม สถานที่หรือห้องสำหรับปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา 3) การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรม และ 4) การจัดเก็บข้อมูลด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนและจัดเตรียมสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจากการเตรียมความพร้อมขั้นตอนนี้สำคัญซึ่งจะต้องดำเนินการเป็นอันดับเบื้องต้นตามหลักการของไตรสิกขา เป็นการรับรู้สิ่งที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน ทุกฝ่ายเข้าใจเป้าหมายอย่างเดียวกัน เพื่อให้เกิดความตระหนักในการ ดำเนินการร่วมกัน รวมไปถึงการเตรียมการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุม ครบถ้วนนั่นเอง สอดคล้องกับ แนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2538 : 612) กล่าวไว้ว่า ระบบการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนา ไม่ควรจะมองในแง่ของมรรคหรือไตรสิกขาก็ตาม ล้วนเริ่มต้นด้วยปัญญาและจบลงด้วยปัญญา ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในขั้นเตรียมความพร้อมนั้นก็คือ การเตรียมความพร้อมด้วยปัญญาขั้นต้นนั่นเอง เมื่อผู้ปฏิบัติมีความรู้ความเข้าใจ หรือความเชื่อที่ถูกต้องเป็นพื้นฐาน สอดคล้องกับแนวคิดของ พิมลพรรณ น้อยบัวทิพย์ (2554 : 71) ที่ได้ให้ ข้อเสนอแนะว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมคุณธรรม ควรจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทั้งระบบให้เป็นการเรียนรู้ คุณธรรมจริยธรรม โดยทุกคนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก โดยโรงเรียนเป็นผู้ใช้และผู้จัดการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติชัย สุธาสิโนบล (2555 : 28) ที่ระบุว่า สถานศึกษาหรือโรงเรียนใดก็ตาม ที่คำนึงถึงความดีงามที่จะเกิดขึ้นกับตัวนักเรียน จะต้องดำเนินการตามแนวทาง ดังนี้ 1) การเตรียมการ (สร้างศรัทธา และฉันทะ) โดยหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา เอกสารข้อมูล เตรียมบุคลากร กรรมการสถานศึกษา เตรียมผู้เรียน เตรียมผู้ปกครอง ชุมชน กำหนดธรรมนูญสถานศึกษา จัดทำแผนปฏิบัติการ ฯลฯ 2) ดำเนินการจัดสภาพและ องค์ประกอบ จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จัดเตรียมกิจกรรมนักเรียน จัดสภาพทางกายภาพสถานศึกษา จัดบรรยากาศ

ปฏิสัมพันธ์ ฯลฯ 3) ดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา 4) การสนับสนุนดูแลใกล้ชิด 5) การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง และ 6) การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 2 การพัฒนาขั้นศีล ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก คือ

1) กิจกรรมประจำวัน ประกอบด้วย 17 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมทักทาย ไหว้สวย รวยยิ้ม (2) กิจกรรมจิตอาสาประจำวัน (3) กิจกรรมเดินเป็นแถวไปทำกิจกรรมหน้าเสาธง (4) กิจกรรมประจำวันหน้าเสาธง (5) กิจกรรมชื่นชมคนทำดี (6) กิจกรรมของหายแล้วได้คืน (7) กิจกรรมเดินเป็นแถวเข้าห้องเรียน (8) กิจกรรมสมาทานศีลและรักษาศีล (9) กิจกรรมสหกรณ์และออมทรัพย์ในชั้นเรียน (10) กิจกรรมเดินเป็นแถวไปโรงอาหาร (11) กิจกรรมเข้าแถวรับอาหารและเข้าแถวซื้อของ (12) กิจกรรมพี่บริการน้อง (13) กิจกรรมพิจารณาอาหาร (14) กิจกรรมล้างจานและทำความสะอาดโรงอาหาร (15) กิจกรรมบันทึกความดี (16) กิจกรรมเข้าแถวก่อนกลับบ้าน และ (17) กิจกรรมเดินเป็นแถวกลับบ้าน

2) กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ (2) กิจกรรมแต่งกายด้วยผ้าไทย (3) กิจกรรมฝึกศาสนาพิธี และ (4) กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง

3) กิจกรรมเสริม ประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมจัดระเบียบวินัย สร้างกฎ กติการ่วมกัน (2) กิจกรรมวันสำคัญ (3) การใช้แรงเสริม รางวัลใจ และ (4) กิจกรรมทำบุญตักบาตร ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาขั้นศีลนั้น เป็นการฝึกฝนและพัฒนาด้านพฤติกรรม เป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยตามกฎระเบียบและข้อปฏิบัติที่เป็นการงดเว้นจากการเบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งทางด้านพฤติกรรมและด้านวาจา สอดคล้องแนวคิดของ สุนน อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี 2550 : 53-54) ที่ระบุว่า ขั้นศีล หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ทั้งกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนรู้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิพร รัตนธรรพร (2553 : 160) ที่ว่า ระบบการพัฒนาค้น ได้แก่ การพัฒนาพฤติกรรม เรียกรวมว่า ศีล แยกย่อยออกเป็น อินทรีย์สังวร คือ รู้จักอินทรีย์ เช่น ตา หู ใจ หูฟังเป็น ไม่ติดหลงในการเสปบริโศก ปัจจัยปฏิเสนา คือ กินใช้เสปบริโศกด้วยปัญญา โดยรู้จักประมาณ สัมมาอาชีวะ คือ ประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งไม่เบียดเบียน แต่การสร้างสรรค์เกื้อกูล และทำให้ชื่อตรงตามจุดหมาย กับทั้งได้เป็นโอกาสในการพัฒนาชีวิตของตน วินัยบัญญัติ คือ รักษากติกาของชุมชนหรือสังคม โดยถือเป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตน เพื่อให้วิถีชีวิตร่วมกันนั้นเป็นเครื่องเอื้อโอกาสในการก้าวสู่จุดหมายของการพัฒนาชีวิตโดยมีตนเองเป็นส่วนร่วมในการสร้างสภาพเอื้อโอกาสนั้น ส่วนแนวคิดของ กิตติชัย สุชาติโนบล (2555 : 19) ระบุว่า ศีล (Morality) คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบ วินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ซึ่งนำไปสู่การมีวินัยในตนเอง อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ชญาสิน มุธุสิทธิ์ (2557 : 66-67) ที่ระบุว่า วิธีการแก้ปัญหาพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของนักเรียน จำนวน 6 วิธี คือ 1) วิธีการค้นหาสาเหตุ 2) การให้คำปรึกษา 3) วิธีการแนะนำ 4) วิธีการลงโทษ 5) การทำสัญญาเงื่อนไข และ 6) การเสริมแรงพฤติกรรมที่พึงประสงค์

องค์ประกอบที่ 3 การพัฒนาขั้นสมาธิ ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก คือ

1) กิจกรรมประจำวัน ประกอบด้วย 5 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมฝึกสมาธิก่อนเรียน (2) กิจกรรมสติมาปัญญาเกิด (3) กิจกรรมสมาธิผ่านบทเพลง (4) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ประจำวัน และ (5) กิจกรรมรู้สึกตัวทุกชั่วโมง

2) กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย 2 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมสวดมนต์แปล (2) กิจกรรมฝึกสมาธิผ่านงานศิลปะ ดนตรีและกีฬา

3) กิจกรรมเสริม ประกอบด้วย 1 กิจกรรม คือ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาขั้นสมาธิในไตรสิกขานั้น เป็นการฝึกฝนและพัฒนาเพื่อควบคุมหรือสำรวมจิตใจให้มีสมาธิตั้งมั่นอยู่กับกิจกรรมหรือการกระทำที่กำลังทำอยู่ในขณะนั้น หรือจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งชั่วระยะเวลาที่กำหนดหรือชั่วขณะหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเสกสรรค์ จิรภาโส (2552 : 82) ที่ได้ทำการศึกษาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย กล่าวว่า หลักไตรสิกขาที่มีแทรกอยู่ในหลักสูตร กิจกรรม โครงการทุกระดับของการศึกษาไทย โดยในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา สมาธิ เป็นผลที่เกิดจากการสวดมนต์ แผ่เมตตา เจริญจิตภาวนาตาม

หลักอานาปานสติ รวมทั้งการทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ส่วนงานวิจัยของ สมสุข นิธิอุทัย (2554 : 103) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย พบว่า ในชั้นสมาธินั้น เป็นเรื่องของสมาธิ ในด้านจิต ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิตเยาวชน ทั้งในด้านคุณธรรม ด้านความสามารถของจิต และในด้านความสุข อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติชัย สุธาสีโนบล (2555 : 19) ที่ว่า สมาธิ (Concentration) คือ การฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต

องค์ประกอบที่ 4 การพัฒนาชั้นปัญญาประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก คือ

- 1) กิจกรรมประจำวัน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมคุณธรรมนำชีวิต (2) กิจกรรมวิเคราะห์ข่าว (3) กิจกรรมการคิดอย่างมีเหตุผล และ (4) กิจกรรมที่สอนน้องพี่ดูแลน้อง
- 2) กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย 1 กิจกรรม คือ กิจกรรมรักการอ่าน
- 3) กิจกรรมเสริม ประกอบด้วย 2 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมโครงงานคุณธรรม และ (2) กิจกรรมฟังธรรมตามกาล ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาชั้นปัญญาในไตรสิกขานั้น เป็นการฝึกฝนและพัฒนากระบวนการทางความคิดเพื่อให้เกิดความรู้ หรือสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ตามความเป็นจริง สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด และสามารถคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเสกสสร จิรภาโส (2552 : 82) ที่ได้ทำการศึกษาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย พบว่า กิจกรรมที่ส่งเสริมปัญญา เช่น การเล่นนิทานให้เด็กฟัง การหาของเล่นที่สร้างสรรค์ให้เด็กเล่น การวิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ เป็นต้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาภัทรภูวโนย ภทฺทวุธ (2553 : 114) ที่ได้ศึกษาบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของพระราชปัญญาเวที (ริต ธิติเวที) ระบุว่า ปัญญา เป็นเรื่องของสมาธิ หรือพัฒนาในด้านความรู้ ความจริง โดยเริ่มตั้งแต่ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้ในเหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ด้วยความแยบยลให้เห็นตามความเป็นจริง หมายความว่า รู้เท่าทันความเป็นไปของโลก และชีวิต จนทำให้จิตใจเป็นอิสระ ข้ามพ้นความทุกข์ ปราศจากปัญหาถึงความไม่เป็นอิสระภาพโดยสมบูรณ์ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติชัย สุธาสีโนบล (2555 : 20) ที่ว่า ปัญญา (Wisdom) คือ การฝึกอบรมการคิด การปฏิบัติ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง โดยไม่อิงความรู้สึกตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานต้นสังกัดควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการนำรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา ไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

1.2 สถานศึกษาควรนำรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาระดับอื่น ๆ ที่สูงขึ้น เช่น ในสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา หรือในสถานศึกษาสังกัดอาชีวศึกษา

2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน หรือรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยใช้ทฤษฎีหรือหลักการอย่างอื่น หรือหลักพุทธธรรมหมวดอื่น

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน อัสวภูมิ รองศาสตราจารย์ ดร.อัสวฤทธิ์ อุทัยรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุศักดิ์ เกตุสิริ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิณณวัตร ปะโคทั้ง อาจารย์ ดร.พงษ์ธร สิงห์พันธ์ และอาจารย์ ดร.สุวิมล โพธิ์กลิ่น ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง จนสำเร็จจุล่งไปได้ด้วยดี ขอขอบคุณ นายจรรยา กุติการ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุดปลาคุงที่อนุญาตให้ศึกษาต่อและอำนวยความสะดวกในการทดลองใช้รูปแบบ และขอขอบพระคุณคุณพ่อเพ็ง คุณแม่หนูพันธ์ หลักทรัพย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนด้วยดีมาโดยตลอดจนทำให้ประสบผลสำเร็จในวันนี้ ขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่าน ไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติชัย สุธาสิโนบล. **การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ ก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์**. ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์, 2555.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์, 2545.
- ชยานิน มุรสิทธิ และคนอื่น ๆ. “วิธีการแก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาของข้าราชการครูสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1,” **วารสารบริหารการศึกษา บัณฑิต**. 14, 3 (มิถุนายน-กันยายน 2557): 66-67.
- ทศนา แคมมณี. **การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. นนทบุรี : เกรท เอ็ดดูเคชั่น, 2550.
- ธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), พระ. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย และ รุ่งนภา ตั้งจิตเรเจริญกุล. **การวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงคุณธรรมจริยธรรมของคนไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2551.
- “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 – 2559),” **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 152 ง. 14 สิงหาคม 2554.
- พิมลพรรณ น้อยบัวทิพย์. “การปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของนักเรียนโรงเรียนสามขาสว่างวิทย อําเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์,” **วารสารบริหารการศึกษาบัณฑิต**. 11, 1 (ตุลาคม 2553 – มกราคม 2554) : 71.
- พีรพัฒน์ รุ่งเรือง. **ทักษะการนิเทศการศึกษาของผู้บริหารกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดเทศบาล กลุ่มการศึกษาท้องถิ่นที่ 1**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- ภัทรภูวไนย ภททฐี (ยืมเกิด), พระมหา. **ศึกษาบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของพระราชปัญญาเวที (ริต ริตเวที)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- เลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนักงาน. **ยุทธศาสตร์และทิศทางการบริหารประเทศ ของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร**. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2545.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์, 2550.

- วันเพ็ญ เนตรประไพ. การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมารีย์อุปถัมภ์ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- สมสุข นิธิอุทัย. การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- สำลี สีลาโคตร. การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนบ้านสะอาดเจริญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2553.
- สุทธิพร รัตนธร ศรีธธา. ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- เสกสรร จิรภาโส (จีแสง), พระมหา. การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- อำนาจ อุดกามา (น้อยนิล), พระ. การศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.